

มุมศึกษา หาความสุข

นายทวงศ์

บ้านเชียงใหม่พลิกฟื้นป่า ด้วย "สมุนไพรร"

พอได้รู้ว่าสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ได้ให้ความสำคัญพืชผักไม้เล็กไม้โตในบ้านที่ครั้งโบราณเป็นป่าทั้งป่าชุมชน ป่าดงดิบเป็นภาพรวมที่เรียกว่าทรัพยากรธรรมชาติอันอุดมสมบูรณ์เพราะไม่ได้ถูกทำลาย ปัจจุบันคำว่าป่าทรัพยากรธรรมชาติที่รวมไปด้วยพืชผักไม้เล็กไม้ใหญ่หมดสภาพไปมากต่อมากแล้ว เพราะถูกทำลาย โดยมุมมองของ สสส. นั้นเข้าใจดีว่าทรัพยากรธรรมชาติที่ถูกธำรงรักษาไว้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้นี้แหละเป็นผลที่จะนำไปสู่สุขภาพกายใจที่ดีงามไม่ว่าจะเป็นอาหาร ไม่ว่าจะเป็นยาที่มีผลพวงอันดีงามโดยตรงต่อร่างกาย ยังมีผลพวงไปถึงจิตใจที่ได้จากทรัพยากรธรรมชาติค่าป่าคือหน้าคือสรรพสัตว์นานาชนิดที่จะได้เกื้อกูลพึ่งพาอาศัยกันและกัน ในด้านของคนไทยที่มีทรัพยากรธรรมชาติสมบูรณ์จะเป็นกำแพงธรรมชาติป้องกันภัยธรรมชาติ เป็นอาหาร เป็นสมุนไพรร เป็นรายได้ เป็นที่อยู่อาศัย

เป็นการดำรงชีวิตอย่างสุขสงบตามวิถีแห่งเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ทรงแน่วแน่ว่าจะสร้างความเข้มแข็งให้คนไทยสังคมไทยชาติบ้านเมืองไม่ต้องหวังต่อวิกฤติในโลก

อาหารสมุนไพรรได้รับการสืบทอดมาแต่โบราณกาลอาจเคยได้ยินบ้างว่าถึงชื่อเขาสรรพยาวันนี้ยังมีภูเขาน้อยในพื้นที่จังหวัดสุโขทัยและที่สืบทอดมาหมอบุทธกาลังที่รู้จักดีคือหมอบุชชถูกบันทึกสืบทอดมาไว้เป็นตำราแพทย์แผนไทยถึงวันนี้

"มหาด มะตูม ขี้เหล็ก กระบก บัวบก บอระเพ็ด" หลากชื่อสมุนไพรรที่คนไทยต่างคุ้นกันดี แต่น้อยคนนักที่จะรู้ว่าสมุนไพรรเหล่านี้สามารถนำไปใช้ประโยชน์อะไรได้บ้าง หากไม่ได้ลงไปศึกษาอย่างแท้จริง เพราะคนส่วนใหญ่อาจรู้เพียงกว้างๆ ว่า สมุนไพรรเหล่านี้มีประโยชน์ต่อร่างกายไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง แล้วใครจะรู้อย่างไรว่าไม่เล็กไม่ใหญ่ที่เป็นสมุนไพรรเหล่านี้กำลังจะสูญพันธุ์ถ้าไม่มีการรักษา

ไม่น่าเชื่อว่าคนในชุมชนเล็กๆ ที่เรียกตัวเองว่าบ้านเชียงใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม รู้จักและรักษาสืบทอดสมุนไพรร

โดยตระหนักดีว่าไม่ใช่แค่พืช หรือต้นไม้ หากแต่ใช้เป็นยารักษาโรคได้ไม่ต้องไปพึ่งยาแผนใหม่อย่างเดียว ทำให้ประหยัดค่าใช้จ่ายมากมายทีเดียว ลึกไปกว่าสมุนไพรรคือส่วนหนึ่งของชีวิตของคนในชุมชนบ้านเชียงใหม่ เพราะนอกจากจะรักษาโรคภัยไข้เจ็บแล้วยังช่วยสร้างอาชีพ สร้างรายได้ให้แก่คนในชุมชนยึดการเก็บยาสมุนไพรรขาย

ไม่เล็กไม่ใหญ่ที่ถูกรักษาสืบสานในวันนี้อย่างเป็นครูผู้ให้ความรู้ เป็นหมอบุชชช่วยรักษาเยียวยา และเป็นป่าที่ให้ร่มเงาและลมหายใจเป็นแหล่งดูดซับน้ำสร้างความชุ่มชื้นให้พื้นที่แก่คนในชุมชนด้วย แต่ช่วงหนึ่งป่าที่เคยอุดมสมบูรณ์ก็เกือบต้องหมดไป จนสร้างความลำบากให้แก่ชาวบ้าน

ลองมาฟังมุมมองของ **ดร.อุษา กลิ่นหอม อาจารย์ภาควิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม** ผู้ตระหนักถึงความสำคัญของป่าอย่างยิ่งบอกว่า บ้านเชียงใหม่เป็นชุมชนที่มีการเก็บยาสมุนไพรรขายมานานกว่า 70 ปีแล้ว แต่เก็บอย่างเดียวไม่มีการปลูกทดแทนพื้นที่ หรือการอนุรักษ์พืชสมุนไพรร ทำให้สมุนไพรรในป่าธรรมชาติและป่าของชุมชนลดน้อยลง หากเก็บขายได้มากขึ้น บางชนิดสูญหายไปจากพื้นที่ ทำให้ต้องไปลักลอบเก็บสมุนไพรรในป่าอื่น จึงเกิดความขัดแย้งต่างๆ ขึ้น

ดร.อุษา บอกว่าจนปี 2548 ได้เริ่มศึกษาสถานการณ์สมุนไพรรในบ้านเชียงใหม่ พบว่า มีหมอบุชชสมุนไพรรที่บ้านกว่า 20 คน และผู้ค้าสมุนไพรรในพื้นที่กว่า 100 ครอบครัว มีตัวยาสุมุนไพรรที่ใช้ในการรักษาโรค 17 ตำรับ พืชสมุนไพรร 160 ชนิด และมีพืชสมุนไพรรสูญหายแล้ว 75 ชนิด และอีกหลายชนิดใกล้สูญพันธุ์

"จากการพูดคุยกับชาวบ้านถึงเส้นทางของสมุนไพรร ที่มาและขายไปมีเยอะมาก ขายกันจนสามารถสร้างบ้านซื้อรถได้ บางคนไปหาเก็บสมุนไพรรไกลถึงพม่า ลาว กัมพูชา จึงได้ปรึกษากับพ่อบุรี ชิตยวงศ์ หมอบุชชบ้านว่า ถ้าต้องไปหาสมุนไพรรไกลขนาดนั้นจะไม่ลำบากเกินไปหรือสุดท้ายจึงจัดทำโครงการปลูกป่าสมุนไพรรขึ้น"

ดร.อุษา กล่าวอีกว่าในปี 2550 นักวิชาการสถาบันวิจัยวลัยรุกเขช เข้ามาร่วมกับชาวบ้านภายใต้การสนับสนุนจากมูลนิธิสุขภาพไทย ร่วม

กับสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ผ่านแผนงานพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสุขภาพเพื่อการพึ่งพาตนเองของชุมชน และแผนงานสร้างเสริมระบบสุขภาพชุมชนด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสุขภาพ โดยมีคุณวีระพงษ์ เกียรติสินยศ มูลนิธิสุขภาพไทยให้คำแนะนำและร่วมผลักดันอย่างเต็มที่ ได้ร่วมกันทดลองปลูกป่าสมุนไพรรในพื้นที่ของวัดป่าประชาสงเคราะห์ กว่า 30 ไร่ ซึ่งได้รวบรวมความรู้และปลูกพืชสมุนไพรรที่ใช้ในการรักษาโรคและจำหน่ายตามตำรับพื้นบ้าน 17 ตำรับ มีสมุนไพรรมากถึง 57 ชนิด เพื่ออนุรักษ์และใช้ประโยชน์ตามวิถีวัฒนธรรมชุมชนรวมไปถึงการฟื้นฟูป่าสมุนไพรรพื้นบ้านให้กลับมาอุดมสมบูรณ์อีกครั้ง

เมื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูบ้านเชียงใหม่เติบโต วันนี้อย่างได้มีการพัฒนาการอนุรักษ์ป่าที่สร้างเข้มแข็งให้ชุมชนในทุกมิติเช่นการเป็นแหล่งน้ำความชุ่มชื้น แหล่งเศรษฐกิจของชุมชนเป็นต้น และได้พัฒนาป่าให้เป็นศูนย์การเรียนรู้บ้านเชียงใหม่ มีการแบ่งป่าออกเป็น 3 ลักษณะ ได้แก่ 1.ป่าสมุนไพรรตำรับบ้านเชียงใหม่ 2.ป่าเชิงนิเวศ และ 3.ป่าสมุนไพรรเศรษฐกิจ โดยขณะนี้ป่าสมุนไพรรตำรับบ้านเชียงใหม่ และป่าเชิงนิเวศ กำลังอยู่ในช่วงการเจริญเติบโต ซึ่งต้องอาศัยระยะเวลา 5-15 ปีขึ้นไป

วันนี้ป่าชุมชนบ้านเชียงใหม่ นอกจากจะมีความสำคัญต่อคนในชุมชนทั้งในแง่สุขภาพ การศึกษา และเศรษฐกิจแล้ว ยังเป็นแหล่งเตือนใจ เป็นต้นแบบให้แก่ชุมชนอื่นๆ ตระหนักว่า หากคนในชุมชนเข้าตักตวงผลประโยชน์จากป่าเพียงฝ่ายเดียว ไม่ว่าจะป่าจะอุดมสมบูรณ์ขนาดไหนก็จะมีวันที่จะหมดไปจะต้องตระหนักถึงความสำคัญของป่าต่อสรรพชีวิตคนในชุมชนต่อคนไทยต่อสังคมด้วยการเกื้อหนุนกันพึ่งพากัน รักษาไม่ทำกัน แม้ไม่ได้ปลูกป่าก็เจริญงอกงามได้ดังพระราชดำรัส **"ปลูกป่าโดยไม่ต้องปลูก"**

เพื่อความยั่งยืนของการอยู่ร่วมกันของคนกับป่าบวรวิถีสุขภาพของสรรพสิ่งที่เราเรียกว่าทรัพยากรธรรมชาติที่สมบูรณ์